

ҮНДЭСНИЙ АУДИТЫН ГАЗАР

ТАТВАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТ, ТҮҮНИЙ ҮР НӨЛӨӨ

АУДИТЫН ТАЙЛАН

ТАТВАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГӨӨР
ТАТВАРЫН БААЗ ӨРГӨЖИЖ, ТӨСВИЙН ОРЛОГО
ӨССӨН БАЙНА

АГУУЛГА

I БҮЛЭГ	Татварын шинэчлэлийн бодлогод тулгуурлан хууль эрх зүйн өөрчлөлтийг хэрэгжүүлсэн хэдий ч холбогдох хуулийн шинэчлэлийг эрчимжүүлэх шаардлагатай байна.	4
II БҮЛЭГ	Татварын байгууллагын мэдээллээр хангагдах эрх сайжирч төсвийн орлого өссөн боловч татварын ачаалал нэмэгдсэн байна.	5
III БҮЛЭГ	Татварын орлогыг хуваарилах, бүртгэж тайлагнах үйл ажиллагааг холбогдох хуульд нийцүүлж зохион байгуулах, түүнд тавих дотоод хяналтыг сайжруулах шаардлагатай байна.	8
IV БҮЛЭГ	Татварын өр 2022 оны байдлаар 3,276.6 тэрбум төгрөг болж өссөн нь ковид-19 цар тахлын нөхцөл байдлаас шалтгаалсан байна.	12
V БҮЛЭГ	Татварын байгууллагын мэдээлэл солилцох үйл ажиллагаа өргөжиж, татварын зорилгоор харилцан мэдээлэл солилцох стандарт, цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын ISO/IEC 27001:2013 стандартыг нэвтрүүлсэн байна.	13
VI БҮЛЭГ	Татварын үйл ажиллагаанд тавих дотоод хяналт, шинжилгээ, үнэлгээ, эрсдэлийн удирдлагыг хиймэл оюун ухаанд суурилж хүний оролцоогүйгээр, богино хугацаанд үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.	14

АУДИТ ХИЙСЭН ҮНДЭСЛЭЛ

Аудитыг УИХ-ын Төсвийн байнгын хорооны 2022 оны 9 дүгээр тогтоолоор баталсан “Төрийн аудитын байгууллагын 2023 онд гүйцэтгэх аудитын сэдэв”-ийг үндэслэн, Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3.1-д заасан Үндэсний аудитын газрын бүрэн эрхийн хүрээнд хийлээ.

АУДИТЫН ЗОРИЛТ, ХАМАРСАН ХҮРЭЭ

Татварын шинэчлэлийн бодлогын хэрэгжилт, түүний үр нөлөөнд гүйцэтгэлийн аудит хийж, дүгнэлт, зөвлөмж боловсруулж, холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, УИХ-д танилцуулахад аудитын зорилго чиглэсэн. Аудитын зорилгыг хангахын тулд дараах дэд зорилтын хүрээнд аудитыг гүйцэтгэлээ. Үүнд:

- Татварын шинэчлэлийн бодлогыг Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын баримт бичиг, Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөрт нийцүүлж, боловсруулсан эсэх;
- Татварын хуулийн шинэчлэл нь төрийн санхүү, төсвийн бүрдүүлэлт болон нийгэм, эдийн засагт үр нөлөөтэй хэрэгжиж байгаа эсэх.

Аудитад Монгол Улсын Их хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”, Засгийн газрын 2018 оны 42 дугаар тогтоолоор баталсан “Гурван тулгуурт хөгжлийн бодлого, Татварын ерөнхий хууль /2019/, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль /2019/, Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль /2019/, Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хууль /2015/, Татварын ерөнхий хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай /2019/ болон татварын үйл ажиллагаа зохицуулж буй бусад хууль, дүрэм, журмын хэрэгжилтийг Сангийн яам, Татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газар, эдгээрийн харьяа газар, хэлтэс болон зарим байгууллагын 2019-2022 оны үйл ажиллагааг хамруулан, түүвэрчлэн шалгав.

ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Татварын үйл ажиллагаанд Татварын ерөнхий хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1-д заасны дагуу “зайлшгүй байх”, “тодорхой байх”, “шударга байх” “үр ашигтай байх” зарчмыг мөрдлөг болгохоор заасан бөгөөд татвар нь нийгэмд дараах үндсэн 3 чиг үүргийг гүйцэтгэж байна. Үүнд:

- Төрийн зардлыг санхүүжүүлэх буюу татварын санхүүгийн (фискаль) чиг үүрэг
- Эдийн засгийн жигд байнгын өсөлтөд нөлөөлж, боломж олгох буюу татварын тогтворжуулах үүрэг
- Орлого, эд хөрөнгийн шударга хуваарилалтад нөлөөлөх буюу дахин хуваарилалтын чиг үүрэг.

I БҮЛЭГ

ТАТВАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН БОДЛОГОД ТУЛГУУРЛАН ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ӨӨРЧЛӨЛТИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ХЭДИЙ Ч ХОЛБОГДОХ ХУУЛИЙН ШИНЭЧЛЭЛИЙГ ЭРЧИМЖҮҮЛЭХ ШААРДЛАГАТАЙ БАЙНА.

Монгол Улсад орчин цагийн татварын тогтолцоо 1990 онд бүрдэж, 1992 онд Албан татварын тухай хууль болон Татварын багц 5 хууль батлагдсан байна. УИХ-аас 2019 онд Татварын ерөнхий хууль, Аж, ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль, Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг хэлэлцэн баталснаар татварын шинэчлэл хэрэгжиж эхэлжээ.

Татвар нь нийгэмд дараах үндсэн 3 чиг үүргийг гүйцэтгэж байна. Үүнд:

- Төрийн зардлыг санхүүжүүлэх буюу татварын санхүүгийн (фискаль) чиг үүрэг
- Эдийн засгийн жигд байнгын өсөлтөд нөлөөлж, боломж олгох буюу татварын тогтворжуулах үүрэг
- Орлого, эд хөрөнгийн шударга хуваарилалтад нөлөөлөх буюу дахин хуваарилалтын чиг үүрэг.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгасан татварын үйл ажиллагааг зохицуулсан 8 арга хэмжээнээс 7 арга хэмжээг бүрэн хэрэгжүүлж, биелэлт 87.5 хувьтай байна.

Татварын хуулийг шинэчлэх гол үндэслэл нь:

- 2006 оноос хойш эдийн засаг, бизнесийн харилцаа өргөжин төрөлжиж, даяарчлагдсан нарийн төвөгтэй, техник технологийн хурдацтай өөрчлөлтийн орчинд явагдах болсон;
- Манай улсад үйл ажиллагаагаа явуулж буй Дэлхийн түвшний үндэстэн дамнасан корпорацууд улс хооронд үнэ шилжилт хийн татвараас зайлсхийх эрсдэл үүсэж татварын маргаан, үл ойлголцол бий болсон;
- Татварын эрх зүйн орчин ил тод биш, мэдээлэл харилцан солилцдоггүй эрсдэл тулгарсан.

II БҮЛЭГ

ТАТВАРЫН БАЙГУУЛЛАГЫН МЭДЭЭЛЛЭЭР ХАНГАГДАХ ЭРХ САЙЖИРЧ ТӨСВИЙН ОРЛОГО ӨССӨН БОЛОВЧ ТАТВАРЫН АЧААЛАЛ НЭМЭГДСЭН БАЙНА.

МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСВИЙН НИЙТ ОРЛОГЫН 70 ГАРУЙ ХУВИЙГ ТАТВАРЫН ОРЛОГО БҮРДҮҮЛЖ, 2019-2022 ОНД 5,050.6 ТЭРБУМ ТӨГРӨГӨӨР ӨССӨН БАЙНА.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлогын **60.2-74.6** хувь нь татварын орлогоос бүрдэж байна. Улсын төсвийн нийт орлогод эзлэх татварын орлого **2013-2016** онд буурч, **2017-2022** онд өссөн үзүүлэлттэй байна.

Төсөвт үзүүлэх татварын орлогын нөлөө, /тэрбум төгрөгөөр/

Үзүүлэлт	2013 он	2014 он	2015 он	2016 он	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он	2022 он
Нийт орлого тусламжийн дүн	5,958.9	6,336.4	5,867.8	6,064.2	8,294.3	10,425.3	12,060.0	10,956.2	14,340.8	18,521.6
Татварын орлого	3,920.4	3,875.9	3,680.1	3,653.5	5,677.2	7,385.0	8,764.8	7,745.7	10,374.0	13,815.4
Улсын төсвийн нийт орлогод эзлэх татварын орлогын хувь	65.8	61.2	62.7	60.2	68.4	70.8	72.7	70.7	72.3	74.6

Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан

Татварын орлогын хэмжээ сүүлийн **10** жилд **3,920.4 тэрбум** төгрөгөөс **13,815.4 тэрбум** төгрөгт хүрч **3.5** дахин өссөн байна. Татварын шинэчлэл хийгдсэнээр татварын орлогод эзлэх онцгой албан татварын хувь **3.7 нэгжээр** буурч, бусад татвар, төлбөр хураамжийн хувь **3.7 нэгжээр** өссөнөөс өөр татварын төрлүүдийн хооронд орлогын хувийн жингийн өөрчлөлтүүд гараагүй байна.

Татварын орлогын бүрэлдэхүүн, /тэрбум төгрөгөөр/

Үзүүлэлт	2019 он		2020 он		2021 он		2022 он		2019/2022 өөрчлөлт	
	Дүн	Хувь	Дүн	Хувь	Дүн	Хувь	Дүн	Хувь	Дүн	Хувь
Орлогын албан татвар	2,596.2	29.6	2,231.2	28.8	3,493.0	33.7	4,064.8	29.4	1,468.6	-0.2
Хөрөнгийн албан татвар	154.4	1.8	154.9	2.0	201.1	1.9	237.6	1.7	83.2	0.0
Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	2,486.3	28.4	2,209.0	28.5	2,837.7	27.4	3,946.2	28.6	1,459.9	0.2
Онцгой албан татвар	863.4	9.9	776.9	10.0	827.0	8.0	847.8	6.1	-15.6	-3.7
Автобензин, дизель түлшний онцгой албан татвар	16.4	0.2	17.1	0.2	16.6	0.2	19.4	0.1	3.0	0.0
Гаалийн албан татвар	790.1	9.0	740.7	9.6	938.9	9.1	1,255.5	9.1	465.4	0.1
Бусад татвар, төлбөр, хураамж	1,858.0	21.2	1,616.0	20.9	2,059.7	19.9	3,444.2	24.9	1,586.2	3.7
НИЙТ ОРЛОГО	8,764.8	100.0	7,745.7	100.0	10,374.0	100.0	13,815.4	100.0	5,050.6	0.0

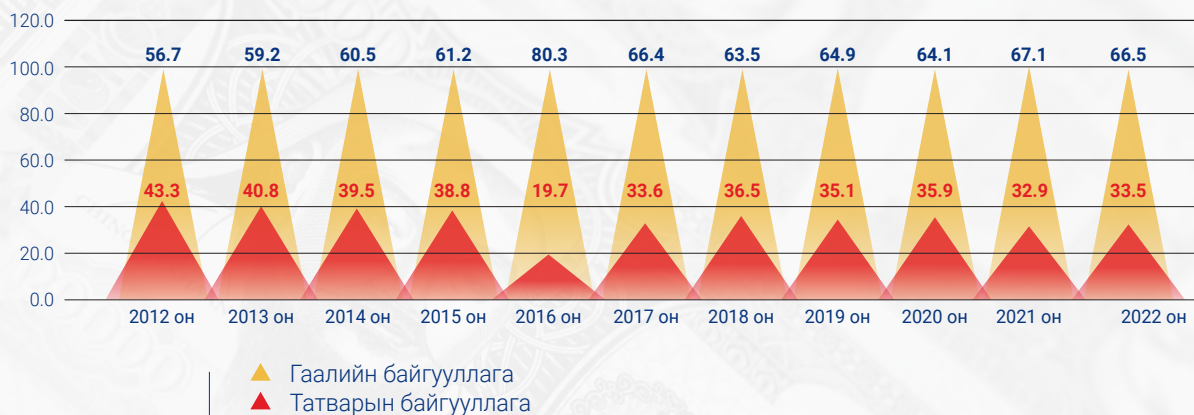
Эх сурвалж: Үндэсний аудитын газар 2023

ТАТВАРЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТ, ТҮҮНИЙ ҮР НӨЛӨӨ

Татварын орлогын 65.0 гаруй хувийг Татварын алба, 35.0 орчим хувийг Гаалийн байгууллага төвлөрүүлэн бүрдүүлж байна.

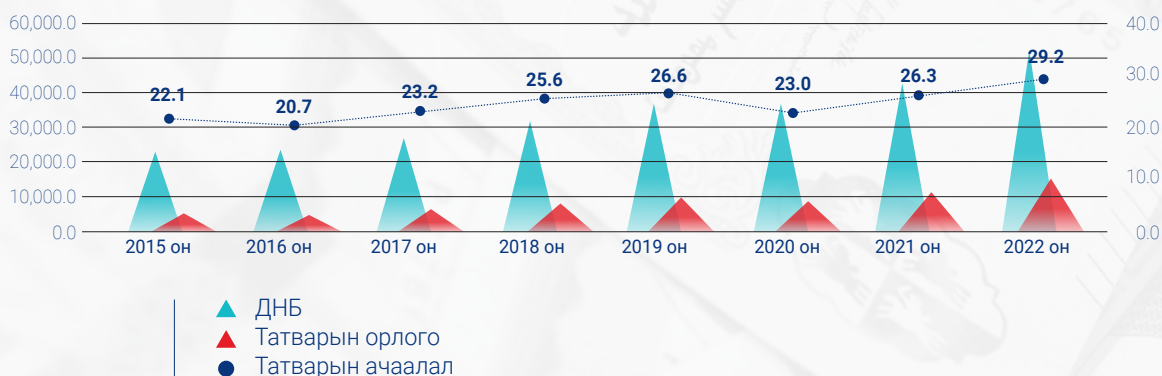
Татварын орлогын бүрдүүлэлт, /хувиар/

Эх сурвалж: Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан

Улсын төсвийн орлогод эзлэх татварын орлого нэмэгдэхийн сацуу 2016-2022 онуудад дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх татварын хэмжээ буюу татварын нийт ачааллын хэмжээ 8.5 нэгжээр, татварын шинэчлэл хэрэгжиж эхлэхээс өмнөх 2019 онтой харьцуулахад 2.6 нэгжээр тус тус өсжээ. /текст/

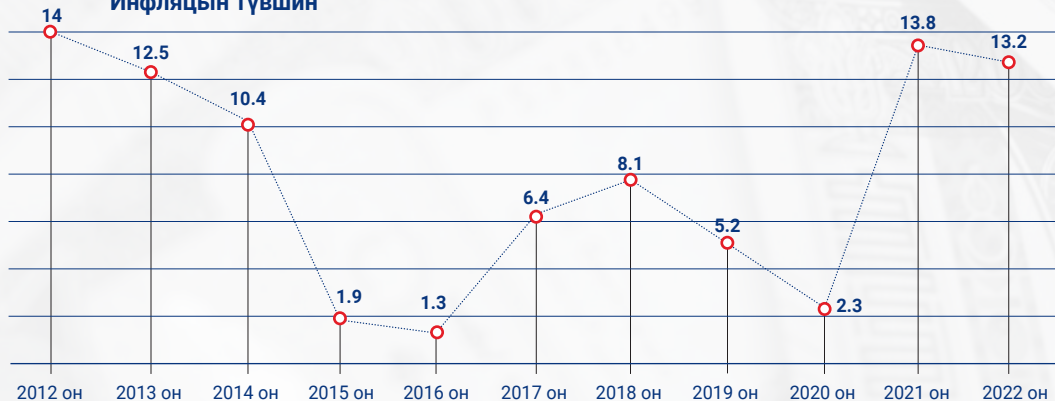
ДНБ-д эзлэх татварын ачаалал, /тэрбум төгрөгөөр/

Эх сурвалж: Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан

Монгол Улсын татварын ачаалал нь 29.2 хувьд хүрсэн нь олон улсын татварын ачааллын дундаж хэмжээнээс /20.8 хувь/ 8.4 нэгжээр, хөгжиж буй Зүүн Ази, Номхон Далайн бүс нутгийн зарим орнуудын дундаж /21 хувь/-аас 8.2 нэгжээр тус тус өндөр байна.

Инфляцын түвшин

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

МЭДЭЭЛЭЛ ТЕХНОЛОГИЙН ШИНЭЧЛЭЛИЙГ ТАТВАРЫН ХУУЛИЙН ШИНЭЧЛЭЛТЭЙ УЯЛДУУЛЖ ЗОХИОН БАЙГУУЛСНААР, ТАТВАРЫН БАЙГУУЛЛАГЫН МЭДЭЭЛЭЛ АВАХ ЭРХ САЙЖИРЧ, ДАЛД ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХЭМЖЭЭ БУУРСАН БАЙНА.

Оюуны өмчийн эрх борлуулсны орлогын албан татварыг 25 хувиар бууруулж 5 хувь, Монгол Улсын арилжааны банкны гадаад, дотоодын эх үүсвэрээс татсан зээл, өрийн хэрэгслийн хүүгийн орлогоос авах татварыг 5-15 хувиар бууруулж 5 хувь, төрийн байгууллагаас олгосон эрх борлуулсан, шилжүүлсний орлогын албан татварыг 20 хувиар бууруулж 10 хувь байхаар тус тус зохицуулжээ.

Мөн 300 сая төгрөг хүртэлх татвар ногдох орлоготой ААН, 50 сая төгрөг хүртэлх татвар ногдох орлоготой иргэнд тус тус 1 хувиар татвар ногдуулж, жилийн 1.5 тэрбум төгрөг хүртэлх татвар ногдуулах орлого бүхий ААН-ын төлсөн татварын 90 хувийг буцаан олгож эхэлсэн байна.

Бүртгэлтэй татвар төлөгчдийн тоо татварын шинэчлэл хийгдэхээс өмнөх 2019 онтой харьцуулахад иргэн 1.1 дахин өсөж 2,092.0 мянга, ААН 1.2 дахиж өсөж 244.4 мянга, НӨАТ төлөгч 1.6 дахин өсөж 53.6 мянгад тус тус хүрсэн байна.

III БҮЛЭГ

ТАТВАРЫН ОРЛОГЫГ ХУВААРИЛАХ, БҮРТГЭЖ ТАЙЛАГНАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ХОЛБОГДОХ ХУУЛЬД НИЙЦҮҮЛЖ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ, ТҮҮНД ТАВИХ ДОТООД ХЯНАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ ШААРДЛАГАТАЙ БАЙНА.

Гарчиг: Татварын хуулийн шинэчлэлийн хүрээнд татвар төлөгчдөд таатай нөхцөлийг бий болгосон хэдий ч зарим тодорхойгүй зохицуулалтуудыг хуульд нарийвчлан тусгах шаардлагатай байна.

Шинэчлэн найруулсан Татварын ерөнхий хуулиар 13 албан татвар, 14 төлбөр, 3 хураамж, нийт 30 нэр төрлийн татварыг ногдуулж, төвлөрүүлэхээр зааснаас 8 төрлийн татварын орлогыг улсын төсөвт, 15 төрлийн татварын орлогыг орон нутгийн төсөвт, 4 төрлийн татварын болон татварын бус орлогыг улс болон орон нутгийн төсөвт хувь тооцон хуваарилж байна.

ААНОАТ-ын хуулийн суурьд орсон өөрчлөлт

2019 онд		2020 оноос хойш				
Татварын суурь	Хувь хэмжээ	Ангилал	Орлого	Татварын суурь	Хувь хэмжээ	Тайлагнах хугацаа /жилд/
0-3 тэрбум төгрөгийн татвар ногдох орлого	10%	Том сегмент	Татвар ногдуулах	6 тэрбум төгрөг	10%-25%	4
3 тэрбум төгрөгөөс дээш ногдох орлого	10%-25%	Дунд сегмент	Нийт борлуулалтын орлого	1.5-6 тэрбум төгрөг	10%	2
			Татвар ногдуулах			
		Жижиг сегмент	Татвар ногдох	300 сая-1.5 тэрбум төгрөг	10%	2
		Цэвэр борлуулалтын орлого			-9%	
Жилд 4 удаа тайлагнана Бичил сегмент		Нийт борлуулалтын орлого	50 сая-300 сая төгрөг	1%	2	2
			50 сая төгрөгөөс доош	1%	1	1

Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар

ААНОАТТХ-ийн шинэчилсэн зохицуулалтын дагуу алслагдсан бүсийн 49 татвар төлөгчид 2.3 тэрбум төгрөгийг 2020 онд, 2021 онд 57 татвар төлөгчид 3.3 тэрбум төгрөг, 2022 онд 85 татвар төлөгчид 2.1 тэрбум төгрөг, нийт 191 татвар төлөгчид 7.7 тэрбум төгрөгийн татварын хөнгөлөлт үзүүлж, буцаан олгосон байна.

Зам, тээврийн хөгжлийн сайдын А/222 тушаалаар баталсан "Автотээврийн хэрэгслийн бүртгэл хөтлөх, улсын дугаар олгох журам"-ын дагуу 5 жил техникийн хяналтын үзлэгт хамрагдаагүй 150,996 тээврийн хэрэгслийг 2023 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдөр улсын бүртгэлээс хассан бөгөөд тэдгээрт ногдуулсан өмнөх онуудын АТБӨЯХАТ-ын 31.1 тэрбум төгрөг, автын агаарын бохирдлын төлбөр 2.5 тэрбум төгрөг, нийт 33.6 тэрбум төгрөгийн хуримтлагдсан өрийг хураахад хүндрэл үүсэх төлөвтэй байна.

МУНТГ-ийн тайлан, ТБМНС-ийн татварын орлого, /тэрбум төгрөгөөр/

Эх сурвалж	Үзүүлэлт	2019 он			2020 он			2021 он			2022 он		
		Төлөв	Гүйц	Хувь	Төлөв	Гүйц	Хувь	Төлөв	Гүйц	Хувь	Төлөв	Гүйц	Хувь
ТБМНС	Татварын орлого: Үүнээс	5,388.8	5,791.0	107.5	5,562.4	5,183.3	93.2	7,174.6	7,175.5	100.0	8,016.2	9,332.9	116.4
	Улсын төсөв	4,117.0	4,509.0	109.5	4,258.8	3,920.8	92.1	5,556.9	5,478.6	98.6	5,395.5	6,895.5	127.8
	Орон нутаг төсөв	1,271.8	1,282.0	100.8	1,303.6	1,262.5	96.8	1,617.7	1,696.9	104.9	2,620.7	2,437.4	93.0
МУНТГ-ийн тайлан	Татварын орлого: Үүнээс	5,369.4	5,798.2	108.0	5,546.5	5,156.3	93.0	7,128.4	7,131.2	100.0	7,886.7	9,257.9	117.4
	Татварын ерөнхий газар	4,117.0	4,509.0	109.5	4,258.8	3,920.8	92.1	5,556.9	5,478.6	98.6	5,395.5	6,895.5	127.8
	Орон нутгийн төсөв	1,252.4	1,289.2	102.9	1,287.6	1,235.5	95.9	1,571.5	1,652.6	105.2	2,491.2	2,362.4	94.8
Зөрүү		19.4	(7.2)		16.0	27.0		46.1	44.3		129.5	75.0	

Эх сурвалж: Үндэсний аудитын газар 2023 он

ТАТВАРЫН ХӨНГӨЛӨЛТ, ЧӨЛӨӨЛӨЛТИЙН ДҮН ТАТВАРЫН ШИНЭЧЛЭЛ ХИЙХЭЭС ӨМНӨХ 2019 ОНТОЙ ХАРЬЦУУЛАХАД 2.3 ДАХИН НЭМЭГДСЭН БОЛОВЧ ХУВИАРАА БИЗНЕС ЭРХЛЭГЧДИЙН ТАТВАРЫН ТАЙЛАГНАЛ, ТАТВАРНОГДУУЛАЛТ, ХУРААЛТ, ЦАХИМ И-БАРИМТ ОЛГОЛТ ХАНГАЛТГҮЙ БАЙНА.

ХХОАТХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.3-т татвар төлөгчийн дараах орлогод татвар ногдуулахаар тодорхойлсон байна. Үүнд,

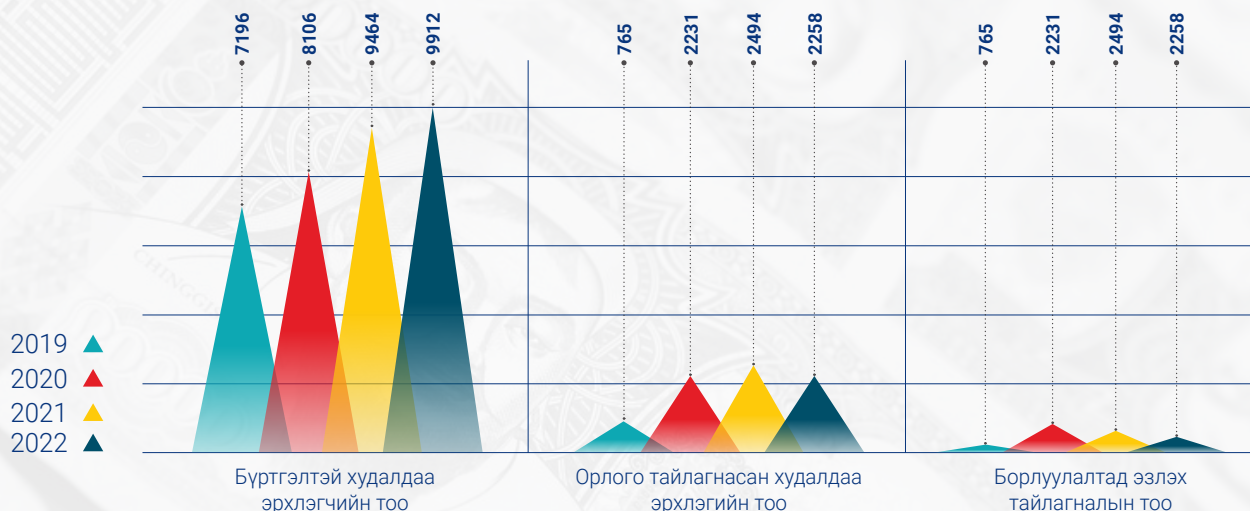
- Цалин, хөдөлмөрийн хөлс;
- Шагнал, урамшуулал болон тэдгээртэй адилтгах хөдөлмөр эрхлэлтийн орлого;
- Үйл ажиллагааны орлого;
- Хөрөнгийн орлого; хөрөнгө борлуулсан, шилжүүлсний орлого;
- Шууд бус орлого;
- Бусад орлого;

Хуулийн хэрэгжилтийг үнэлэх зорилгоор нийслэлийн 9 дүүргийн 26 худалдааны төвд худалдаа эрхлэгчдийг хамруулж, ХХОАТ-ын тайлагналын байдалд дүн шинжилгээ хийхэд худалдаа эрхлэгчдийн тоо 2019 – 2022 онд 2716-аар нэмэгдэж 9912 болсон байна.

Нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй том зах худалдааны төвийн ХХОАТ-ын судалгаа

ХХОАТ төлөлт 2019-2022 он /Зах, худалдааны төвүүдэд худалдаа эрхлэгчид/

Эх сурвалж: Үндэсний аудитын газар 2023 он.

Татварын ерөнхий хуулийн 31 дүгээр зүйлд “Татвар төлөгч татварын тайланг дараагийн татварын жилд багтаан залруулж болно” гэж заасны дагуу татвар төлөгчдөд тайлан ирүүлэх талаар мессеж, мэйл хүргүүлэн ажиллаж байгаа хэдий ч 2,758 иргэн буюу 27.4 хувь нь 2022 оны байдлаар орлогоо тайлагнаж, 2.2 тэрбум төгрөгийн татвар төлж, 8,390 иргэнээс татвар хураах боломжийг алдсан байна.

Шинээр мөрдөгдөж буй татварын ерөнхий хуулиар татвар төлөгчид ногдох хөнгөлөлтийн төрлийг нэмэгдүүлж, төлсөн татвараас буцаан авах боломжийг өргөжүүлснээр буцаан олголтын хэмжээ 2019 оноос 55.2 хувиар өсөж, 2022 онд 64.1 тэрбум төгрөгийг 4,133 татвар төлөгчид олгожээ.

Татварын шинэчлэл хэрэгжиж эхэлсэн 2020-2022 онд 7,730 татвар төлөгчид нийт 113.8 тэрбум төгрөгийн татварын буцаан олголт хийсэн байна.

Татварын буцаан олголт, /тэрбум төгрөгөөр/

№	Хуулийн заалт	Буцаан олголтын төрөл	2020 он		2021 он		2022 он	
			Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн
1	22.1	Татварын 90 хувийн хөнгөлөлт	297	2.0	2491	36.6	3933	59.2
2	28.4	Илүү төлөлтөө буцаан авах	484	2.2	178	1.1	106	2.5
3	22.5.1	Алслагдсан бүсийн хөнгөлөлт	49	2.3	57	3.3	85	2.1
4	22.5.10	Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний хөнгөлөлт	4	0.0	3	0.2	3	0.1
5	22.5.6	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ажил олгогчийн хөнгөлөлт	27	1.8	7	0.2	6	0.2
Нийт			861	8.4	2736	41.3	4133	64.1

Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар

Засгийн газрын 2014-2020 оны хооронд ГТГТ-ын тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.2 дахь заалтыг үндэслэн нэр бүхий 4 ААН-д хамаарах 41.8 тэрбум төгрөгийн татварын төлөх хугацааг 2 жилийн хугацаагаар хойшлуулах шийдвэр гаргасан боловч тогтоосон хугацааны эцэст 2.0 тэрбум төгрөгийн төлөлт хийгдэж, нийт 39.8 тэрбум төгрөгийн гаалийн албан татварыг төлөлгүй хойшлуулсаар ирсэн байна.

Төлөлт удааширсан гаалийн албан татвар, /тэрбум төгрөгөөр/

№	Засгийн газрын шийдвэр	Аж ахуйн нэгжийн нэр	Төлөх хугацааг хэтрүүлсэн татварын дүн	Барагдуулалт	Үлдэгдэл
1	Засгийн газрын 2014 оны 284 дүгээр тогтоол	Эрэл ХХК	5.0	-	5.0
2	Засгийн газрын 2014 оны 317, 2015 оны 191, 2017 оны 191 дүгээр тогтоол	Мон цемент билдинг материалс ХХК	22.9	2.0	20.9
3	Засгийн газрын 2020 оны 176 дугаар тогтоол	Вестернхолд ХХК	10.6	-	10.6
4	Засгийн газрын 2019 оны 139 дүгээр тогтоол	ТОСК	3.3	-	3.3
ДҮН			41.8	2.0	39.8

Эх сурвалж: Гаалийн ерөнхий газар

IV БҮЛЭГ

ТАТВАРЫН ӨР 2022 ОНЫ БАЙДЛААР 3,276.6 ТЭРБУМ ТӨГРӨГ БОЛЖ ӨССӨН НЬ КОВИД-19 ЦАР ТАХЛЫН НӨХЦӨЛ БАЙДЛААС ШАЛТГААЛСАН БАЙНА.

Татвар төлөгч иргэн, хуулийн этгээд хуулиар ногдуулсан татварыг хугацаандаа төлөөгүйгээс үүссэн өрийн хэмжээ 2019 онд 1,164.8 тэрбум төгрөг байснаас 2.8 дахин өсөж 3,276.6 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна.

Хүснэгт 7.Татварын өрийн үлдэгдэл, /тэрбум төгрөгөөр/

Татварын алба /Албан татварын төрөл/	2019 он	2020 он	2021 он	2022 он	2019/2022 зөрүү	
					Дүн	Хувь
Дүүрэг, сумын төсөв	183.0	221.5	282.8	613.0	430.0	234.9
Нийслэл, аймгийн төсөв	121.5	170.5	248.3	115.7	-5.7	(4.7)
Улсын төсөв	860.2	1,167.5	1,762.6	2,547.9	1,687.6	196.2
Автын агаарын бохирдлын төлбөр	3.6	4.4	5.4	6.6	3.0	83.6
Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар	90.9	145.4	263.8	648.7	557.8	613.8
Алтны үнийн өсөлтийн албан татвар	18.7	18.7	18.7	0.1	-18.6	(99.7)
АМНАТ	88.8	138.5	247.5	556.8	468.0	527.2
Дотоодын архины ОАТ	3.4	3.4	3.5	3.5	0.1	4.3
Дотоодын бараа, үйлчилгээний суутгасан НӨАТ	650.8	852.6	1,218.7	1,326.9	676.0	103.9
Дотоодын спиртийн ОАТ	1.0	1.3	1.4	1.6	0.6	58.3
Нүүрсний агаарын бохирдлын төлбөр	3.1	3.1	3.5	3.4	0.3	10.5
Томоохон эх үүсвэрийн агаарын бохирдлын төлбөр	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	-
Ус бохирдуулсны төлбөр	0.0	0.0	0.1	0.2	0.2	-
НИЙТ	1,164.8	1,559.5	2,293.7	3,276.6	2,111.9	181.3

Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар, Татварын бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн сангийн мэдээлэл

Татварын өрийн үлдэгдлийн судалгаагаар 41.7 хувь буюу 1,367.1 тэрбум төгрөг нь 2019 оноос өмнө, 58.3 хувь буюу 1,909.5 тэрбум төгрөг нь Коронавируст халдвар /Ковид-19/-ын цар тахлын нөлөөгөөр 2020-2022 оны хооронд үүссэн байна. Нийт өрийн 26.8 хувь буюу 877.8 тэрбум төгрөг нь эргэн төлөгдөхөд хүндрэлтэй, олон жилийн насжилттай өр байна.

Хүндрэлтэй өрийн хэмжээг хассан татварын өрийн үлдэгдэл, /тэрбум төгрөгөөр/

Татварын алба, төрөл	2021.12.31-с өмнөх	2022 он	Нийт дүн
НИЙТ	1,524.6	1,752.0	3,276.6
Аймгийн татварын хэлтэс	164.2	286.4	450.6
Дүүргийн татварын хэлтэс	749.0	644.3	1,393.4
Том татвар төлөгчийн газар	431.1	643.9	1,075.0
Нийслэлийн татварын газар	180.3	177.3	

Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар

V БҮЛЭГ

ТАТВАРЫН БАЙГУУЛЛАГЫН МЭДЭЭЛЭЛ СОЛИЛЦОХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ӨРГӨЖИЖ, ТАТВАРЫН ЗОРИЛГООР ХАРИЛЦАН МЭДЭЭЛЭЛ СОЛИЛЦОХ СТАНДАРТ, ЦАХИМ МЭДЭЭЛЛИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ISO/IEC 27001:2013 СТАНДАРТЫГ НЭВТРҮҮЛСЭН БАЙНА.

ТАЕГ-ын Мэдээллийн аюулгүй байдлын газраас эрсдэлийн үнэлгээ, мэдээллийн аюулгүй байдал, нууцлалын өнөөгийн байдалд шинжилгээ хийж зөвлөмж өгсөн байна.

Тагнуулын ерөнхий газраас ТУНС, Цахим татварын систем (etax.mta.mn), Цахим төлбөрийн баримтын систем /ЦТБС/ (ebarimt.mn) зэрэг 3 системд мэдээллийн аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээ хийсэн байна.

Хүснэгт 9. Мэдээллийн аюулгүй байдлын эрсдэлийн үнэлгээний дүн

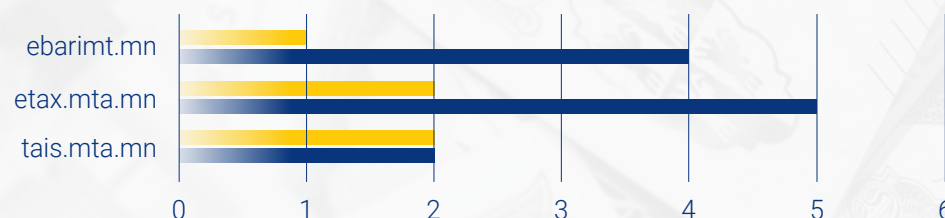
№	Системийн нэр	Эрсдэлийн түвшин		Илрүүлсэн эмзэг байдлын тоо	Өгсөн зөвлөмжийн тоо
		Дундаж	Бага		
1	Татварын удирдлагын нэгдсэн систем	2	2	4	4
2	Цахим татварын систем	2	5	7	7
3	Цахим төлбөрийн баримтын систем	1	4	5	5
Нийт дүн		5	11	16	16

Эх сурвалж: Тагнуулын ерөнхий газрын 2021 оны 6 дугаар сарын 02-ны өдрийн 795 тоот албан бичиг

ТЕГ нь Тагнуулын ерөнхий газраас ирүүлсэн зөвлөмжид тусгасан 16 арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн боловч "нэгдсэн нэвтрэлтийн системд тоон гарын үсэг ашиглан нэвтрэх боломжийг бүрдүүлэх" талаар өгсөн зөвлөмжийг бүрэн хэрэгжүүлээгүй байна.

Дүрслэл 5. Эрсдэлийн түвшин болон зөвлөмжийн тоо

Их ■
Дунд ■
Бага ■

Эх сурвалж: Тагнуулын ерөнхий газрын 2021 оны 6 дугаар сарын 02-ны өдрийн 795 тоот албан бичиг

VI БҮЛЭГ

ТАТВАРЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ТАВИХ ДОТООД ХЯНАЛТ, ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭ, ЭРСДЭЛИЙН УДИРДЛАГЫГ ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААНД СУУРИЛЖ ХҮНИЙ ОРОЛЦООГҮЙГЭЭР, БОГИНО ХУГАЦААНД ҮР ДҮНТЭЙ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НӨХЦӨЛИЙГ БҮРДҮҮЛСЭН БАЙНА.

Татварын бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн системийн мэдээлэл болон бусад этгээдээс хуулийн дагуу цуглуулсан мэдээллийг их өгөгдлийн сан болгон үүсгэж, үйл ажиллагаанд ашиглах боломжийг бүрдүүлсэн байна.

Ингэснээр эрсдэлийн удирдлага болон судалгаа, шинжилгээний ажлыг бодит цагийн горимоор түргэн шуурхай гүйцэтгэж байна. Их өгөгдлийг боловсруулах “Machine learning”-д суурилсан платформуос дараах загваруудыг боловсруулан гаргаж байна. Үүнд:

- Татвар төлөгчийн хууль тогтоомж мөрдөлтийн түвшнийг татвар төлөгчийн бүртгэл, тайлангийн ирц, татвар төлөлт, хөндлөнгийн мэдээлэлд үндэслэн татвар төлөгчийн зан хандлагыг 1-4 түвшнээр тодорхойлох;
- ААНОАТ-ын 4 жилийн тайлагналын байдалд үндэслэн дараа жилийн тайлангийн
- татвар ногдох орлого, хасагдах зардлын хэмжээг таамаглах, зөрүүг урьдчилан тогтоох;
- Татварын тайлагналын үзүүлэлт хоорондын уялдаатай байдалд шинжилгээ хийж, эрсдэлийн түвшнийг тодорхойлох;
- Татварын хяналт шалгалтын түүхэн мэдээлэлд үндэслэн татварын хяналт шалгалтад хамрагдаж буй татвар төлөгчийн зөрчлийн дүнг урьдчилан таамаглах;
- Татвар төлөгчийн харилцан хамаарлыг тогтоох, зөрүүтэй тайланг илрүүлэх.
- Татвар албаны их өгөгдлийн мэдээллийг боловсруулах, анализ хийх албан ёсны лиценз бүхий программ хангамжийг ашиглан боловсруулалт хийснээр өмнө нь дор хаяж 72 цаг боловсруулдаг байсан бол одоо их өгөгдлийн санд “Machine learning” алгоритмыг ашигласнаар 1-3 цагт их хэмжээний өгөгдөлд үндэслэн хийсэн судалгаа, шинжилгээний ажил бэлэн болдог болсон байна.

Эрсдэлийн удирдлага болон судалгаа, шинжилгээний ажлыг бодит цагийн горимоор түргэн шуурхай гүйцэтгэснээр татварын хяналт шалгалтад хамрагдсан татвар төлөгчийн тоо 4.3 дахин буурч, 1 татвар төлөгчид ногдох зөрчлийн дүн 12.1 дахин нэмэгдсэн байна.

АУДИТЫН ҮР ДҮН

Татварын шинэчлэлийн бодлогын хэрэгжилт, түүний үр нөлөөнд хийсэн гүйцэтгэлийн аудитаар илэрсэн алдаа, зөрчилтэй холбоотой Гаалийн ерөнхий газарт 13.9 тэрбум төгрөгийн төлбөрийн акт, 25.9 тэрбум төгрөгийн албан шаардлага, Татварын ерөнхий газарт 5 зөвлөмж, Сангийн яаманд 3 зөвлөмжийг тус тус хүргүүллээ.

ДҮГНЭЛТ

Татварын шинэчлэлийн бодлого, түүний үр нөлөө сэдэвт аудитын дүнд үндэслэн дараах дүгнэлт гаргаж байна. Үүнд:

Татварын багц хуулиудыг шинэчлэн баталж, холбогдох 28 хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулан, хэрэгжүүлж байгаа боловч холбогдох зарим татварын хуулиудыг уялдуулж өөрчлөх шаардлагатай байна.

Татварын хуулийн шинэчлэлээр татварын хувь хэмжээг шатлан бууруулах, жижиг болон бичил бизнесийг дэмжих, хүн амын төвлөрлийг сааруулах, эдийн засгийн хямрал, Ковид-19 цар тахлын үед иргэд, аж ахуйн нэгжид татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт үзүүлэх, татварыг цахимжуулж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх зорилт тавьж хэрэгжүүлснээр татварын бааз өргөжиж, улсын төсвийн нийт орлогын 70 гаруй хувийг татварын орлогоос бүрдүүлж байна.

Корона вируст халдвар /Ковид-19/-ын цар тахлын нийгэм, эдийн засаг болон татвар төлөгчдийн үйл ажиллагаанд үзүүлсэн сөрөг нөлөөллөөс үүдэж, татварын бодлого, хуулийн шинэчлэлийн хэрэгжилт, үр нөлөөг бодитоор хянаж, үнэлэх боломжийг хязгаарлаж байна.

Нийгэм, эдийн засаг, иргэд аж, ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд үзүүлж буй татварын нөлөөлөлд үнэлгээ хийх, татварын ачааллыг салбар, сегментийн хэмжээнд тооцон, дүн шинжилгээ хийх замаар төсвийн бодлогыг татварын бодлоготой уялдуулж эдийн засгийн жигд өсөлтөд дэмжлэг үзүүлэх шаардлагатай байна.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч болон жижиг бизнес эрхлэгчдийн татварын тайлагнал, татвар ногдуулалт, хураалт, цахим и-баримт олголт хангалтгүй байгаа нь бичил худалдаа, ажил, үйлчилгээ эрхлэгчдийн хэмжээнд далд эдийн засгийг бууруулах зорилтод сөргөөр нөлөөлж байна.

Татварын өрийн үлдэгдэл 2019 оноос 2.8 дахин өсөж 3,276.6 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал, /Ковид-19/-ын цар тахлын үед хууль эрх зүйн хүрээнд татвар төлөлт, ногдуулалтыг хойшлуулсан зохицуулалтыг хэрэгжүүлснээс шалтгаалжээ.

Татварын албадан гүйцэтгэх үйл ажиллагаа нь эрх зүйн зохицуулалтын хувьд бусад салбарын хуультай уялдаа сул байгаагаас үр дүнд хүрч чадахгүй байна.

Татварын хуулийн шинэчлэлийн хүрээнд мэдээлэл технологийн системийн хөгжүүлэлтийг хийж, татварын эрсдэлийн удирдлага болон судалгаа, шинжилгээний ажлыг бодит цагийн горимоор хэрэгжүүлснээр хяналтыг үр дүнтэй зохион байгуулах боломж бүрдсэн байна.

Татварын хуулийн шинэчлэлтэй уялдуулж мэдээлэл авах эрх зүйн орчин сайжирсан ч эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр байгууллагынхаа албан тушаалтанд төрийн болон албаны нууцтай танилцах эрх олгож, зөрчил гаргасан байна.

ЗӨВЛӨМЖ

Дараах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэхийг зөвлөж байна.

САНГИЙН ЯАМ

САНГИЙН ЯАМАНД:

- Татварын ерөнхий хуульд заасан татварын хуулиудыг (Гаалийн тухай, Үл хөдлөх эд хөрөнгийн албан татварын тухай, Автотээврийн болон өөрөө явагч хэрэгслийн албан татварын хууль) татварын шинэчлэлийн шаардлагад нийцүүлж уялдуулах талаар шат, дараатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;
- Татварын ачааллыг салбар, сегментийн хэмжээнд тооцож, иргэд аж, ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд үзүүлэх нөлөөллийг бодитоор үнэлж, дүн шинжилгээ хийх нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн арга, аргачлалыг баталж, хэрэгжүүлэх, татварын “эдийн засгийн жигд өсөлтөд дэмжлэг үзүүлж, тогтворжуулах” чиг үүргийн хэрэгжилтийг хангуулах арга хэмжээ авах;
- Төсвийн бодлогыг татварын бодлоготой уялдуулан төлөвлөж, татварын орлогыг улс болон орон нутгийн төсөвт хуваарилах талаар холбогдох хуульд нийцүүлэн журамд өөрчлөлт оруулж, мөрдөж ажиллах.

ТАТВАРЫН ЕРӨНХИЙ ГАЗАРТ:

- Хувиараа болон жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийн татварын тайлагнал, ногдуулалт, хураалтыг хүртээмжтэй зохион байгуулах, и-баримтын олголтоор дамжуулан тавих хяналтыг сайжруулах;
- Хуримтлагдсан болон эргэн төлөгдөхөд хүндрэл учирсан татварын өрийг барагдуулах талаар бодит арга хэмжээ авах;
- Татварын албадан гүйцэтгэх үйл ажиллагааг зохицуулсан эрх зүйн орчныг сайжруулах, салбар хоорондын уялдааг хангах замаар үр дүнтэй хэрэгжүүлэх;
- Татварын үйл ажиллагааг мэдээлэл технологийн дэвшилтэй уялдуулан бодит цагийн горимоор, оновчтой зохион байгуулж буй дэвшилтэт технологийг төрийн бусад байгууллагуудад таниулж, мэдээлэл солилцож байх;
- Төрийн болон албаны нууцыг хадгалах, хамгаалахад анхаарч, холбогдох хуулиудыг мөрдөж ажиллах.